

1.03 Kratki znanstveni prispevek

UDK 711.453(497.473Most na Soči)(091)

Prejeto: 11. 5. 2017

**Silvo Torkar**

dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: silvo.torkar@zrc-sazu.si

Most, ki je dal ime Mostu na Soči

IZVLEČEK

V prispevku se na podlagi dveh že objavljenih listin iz 14. stoletja, ki govorita o postavitvi mostu čez Sočo v okolici Tolmina, podaja argumentacija za tezo, da je bil to predhodnik današnjega mostu, po katerem je pozneje nastalo naselje prejelo ime Most na Soči.

KLJUČNE BESEDE

Most na Soči, nastanek naselbine, cerkev sv. Mavra, mitnica Bača

ABSTRACT

THE BRIDGE THAT GAVE THE NAME TO MOST NA SOČI

Drawing on two already published documents from the fourteenth century that describe the building of the bridge on the Soča River near Tolmin, the contribution presents an argument in favour of the thesis that it was the predecessor of the present-day bridge, after which the subsequently established settlement obtained the name Most na Soči.

KEY WORDS

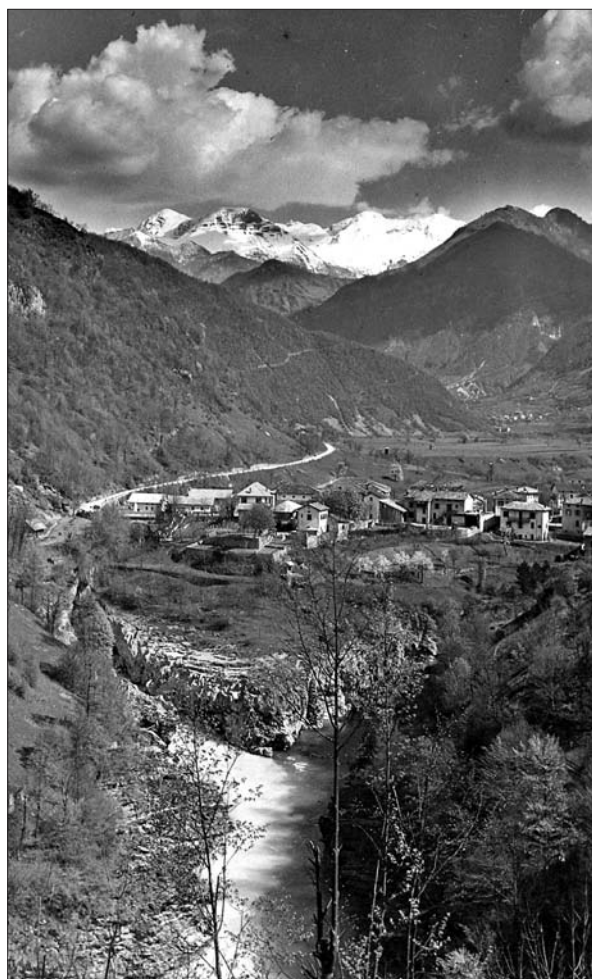
Most na Soči, establishment of the settlement, Church of St. Maurus, tollhouse Bača

Za *Most na Soči* je v slovenskem zgodovinopisju obveljala tiha predpostavka, da ima naselje bolj ali manj neprekinjeno kontinuiteto iz železne in rimske dobe, ko je tod obstajalo eno najpomembnejših predzgodovinskih in antičnih kulturnih središč na današnjem slovenskem prostoru, čeprav se nam njegovo ime ni ohranilo. Toda zgodovinski viri kontinuitete ne izpričujejo. Nasprotno, tolminski urbarji za 14.–16. stoletja, ki so ključni vir za zgodovino poselitve, jasno dokazujejo, da strnjenega naselja na mestu današnjega Mosta na Soči tedaj ni bilo. Ko so konec 16. stoletja sezidali cerkev sv. Lucije, jo je čedajski vizitacijski zapisnik (1594) umestil v območje vasi *Stopec*.¹ V tolminskem urbarju 1377 so na širšem mostarskem ozemlju sicer izpričane vasi *Modrej* (15 kmetij), *Modrejce* (10 kmetij), *Stopec* (4 kmetije) in *Kozmerice* (2 kmetiji).² V urbarju iz leta 1523 se pojavi prej neobstoječa vas *Bača*, ki tako kot *Stopec* spada k župi

Modrej.³ *Modrejce* so bile tedaj samostojna župa, *Kozmerice* pa so spadale k župi *Sela* (pri Volčah).⁴ Tolminski urbarji iz let 1591⁵ in 1598⁶ ter seznam vasi, ki so okoli leta 1600 spadale pod glavarstvo Tolmin,⁷ še vedno ne navajajo naselja, ki se je začelo pojavljati v virih 17. in 18. stoletja pod imeni *St. Maurus Pruck*, *Pons Sancti Mauri* (*Most Sv. Mavra*) ali samo *Pons* (*Most*).⁸ V drugi polovici 18. stoletja se je v virih postopoma začelo uveljavljati ime po prestižnejši cerkvi sv. Lucije, namreč *Pons Sanctae Luciae* (*Most sv. Lucije*) ali kratko *Sancta Lucia* (*Sveta Lucija*).⁹ O tem, da se je med ljudmi utrilo kratko ime *Most*, pričata stanovniško ime *Mostarji* in pridevniška oblika *mostarski*.¹⁰ Prav izgradnja cerkve sv. Lucije je bržkone spodbudila porajanje nove naselbine na sicer za kmetovanje manj ugodnem zemljišču. Toda ključni del svojega imena naselje vendarle dolguje mostu, ki je omogočil prečkanje Soče s tovornimi vozovi na poti, ki je povezovala loško in tolminsko ozemlje s Furlanijo in Čedadom.

Izkazalo se je, da sta se v videmskih arhivih ohranili kar dve latinsko pisani listini, s pomočjo katerih lahko rekonstruiramo okoliščine in čas postavitve tega mostu. Ena izvira iz leta 1322 in govori o nadzoru nad opravljenimi deli pri novem mostu, objavljena je bila že sredi 19. stoletja,¹¹ v slovenskem povzetku pa leta 1882.¹² Druga izvira iz leta 1321 in vsebuje naročilo za postavitve mostu, objavljena pa je bila šele pred nekaj leti.¹³ Objavitelji obeh listin se sicer niso mogli zediniti, kje konkretno pri Tolminu naj bi ta most sploh stal, kasneje pa je vendarle bila podana argumentacija za tezo, da je bil to predhodnik današnjega mostu, ki je poznejšemu kraju *Most na Soči* dal ime.¹⁴

Objava doslej neznane listine iz leta 1321 o naročilu za postavitve mostu v bližini vasi *Modrejce*, ki sta jo komentirala tako avtor objave Bruno Figliuolo kot tudi prevajalec prispevka Drago Trpin, ob soočenju s podatki iz že doslej znane listine iz leta 1322 – listino je objavil Giuseppe Bianchi leta 1844, v slovenščini pa povzel Simon Rutar leta 1882 – po mnenju obeh komentatorjev ne le da ni prinesla odgovora na vprašanje o natančnejši lokaciji mostu, temveč je odprla še nove dileme.¹⁵



Most na Soči, pogled na sotočje Idrijce in Soče, okrog leta 1930 (informacija Miha Mlinarja, hrani Tolminski muzej).

¹ Nazzi, *Storia religiosa*, str. 231.

² Kos, *Srednjeveški urbarji*, str. 57–58.

³ Odtod izvira tudi njeno uradno ime *Bača pri Modreju*, izpričano že v avstrijskih krajevnih imenikih, gl. *Poseben krajevni imenik za Primorje*, str. 56.

⁴ Trpin, *Tolminska*, str. 66, 70.

⁵ ASPG, Urbari 32a.

⁶ Štih, *Tolminsko gospostvo*, str. 109.

⁷ StLA, Numero delle Ville sottoposte al Capitaneato di Tolmino, HK Sach Karton 118, Heft 2, f. 1.

⁸ Muznik, *Goriško podnebje*, str. 63, v originalu str. 36.

⁹ Attems, *Vizitacijski zapisniki*, str. 171, 192, 348, 448 idr.

¹⁰ Jakopin in dr., *Slovenska krajevna imena*, str. 176.

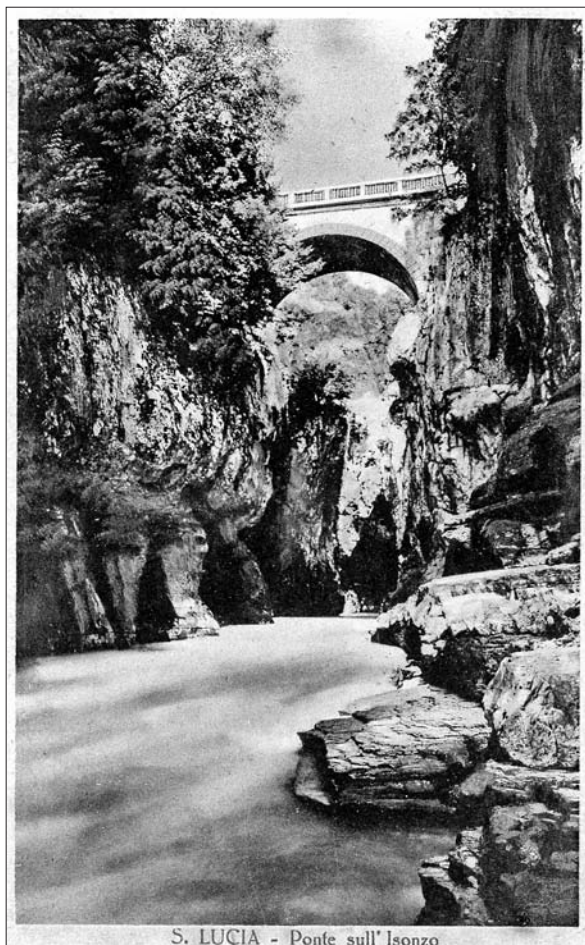
¹¹ Bianchi, *Documenti*, str. 548–549.

¹² Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, str. 68.

¹³ Figliuolo, *O postavitvi*, str. 209–214.

¹⁴ Torkar, *K vprašanju lokalizacije*, str. 246.

¹⁵ Trpin, *Komentar prevajalca*, str. 214.



S. LUČIA - Ponte sull' Isonzo

Most čez Sočo, izdano v Gorici leta 1931, foto Avgust Marega, razglednica odposlana od Sv. Lucije 4. maja 1932 (hrani Tolminski muzej).

Iz novo objavljene listine izvemo nekaj ključnih podatkov o osnovnih lastnostih objekta. Naročnik mostu je bil Nikolaj iz čedajske plemiške družine, pred notarjem ga je zastopal Peter iz Kozice v Beneški Sloveniji (današnja občina Podutana oz. Sveti Lenart), izvajalec pa je bil zidarski mojster Jakob iz Premariacca v Furlaniji. Most naj bi bil narejen iz lesa, določeni deli pa železni in zidani. Bil naj bi dovolj širok za voz z volovsko vprego in voznikom ob strani in zavarovan ob straneh z ograjo, ki naj bi vozniku segala vsaj do pasu. Pogodbena cena je bila primerljiva s ceno dveh hiš v mestu ali več dobrih zemljišč, prišteti pa so bili še stroški gradbenega materiala, vzdrževanje mojstra Jakoba in vseh pomočnikov, nazadnje pa še deset kvinčev vina (en kvinč je 69,5 litrov). Gradnja je predstavljala drag zasebni projekt, most je imel 20-letno garancijo gradbenega mojstra. Dela so potekala poldrugo leto in 14. novembra 1322 je bil objekt pripravljen za pregled. Iz listine o nadzoru je razvidno, da je bila na zidane stebre položena lesena vozna podlaga, grede pa so bile pritrjene z vezmi iz železa. Na ogledu so bile zabeležene tudi nekatere

pomanjkljivosti: most je bil ožji, ograja pa nižja, kot je bilo določeno v pogodbi.¹⁶

Glede na navedbe v listini iz leta 1322, da so nadzor opravili zastopniki naročnika skupaj s čedajskim notarjem in da je most postavljen *ultra Isontium, post Tolminum, versus S. Martinum*, so zgodovinarji doslej ugibali, da je most morda stal v bližini nekdanje tolminske župnijske cerkve sv. Urha,¹⁷ za katero Janez Höfler domneva, da je bila prvotno posvečena sv. Martinu.¹⁸ Vendar, kot opozarja Figliuolo, proti takšni lokaciji mostu govori dejstvo, da zgoraj navedeni opis lege mostu predstavlja za nekoga, ki prihaja iz Kobarida, območje pred Tolminom in ne *post Tolminum*.¹⁹

Figliuolo in Trpin upravičeno ugotavljata, da je navedba Modrejc v novo odkriti listini postavila iskanje lokacije mostu v povsem drugačno luč. Vse zgodovinarje, ki so se doslej ukvarjali s tem vprašanjem, bega predvsem omemba sv. Martina, saj ga ni mogoče dovolj prepričljivo umestiti v prostor. Milko Kos v še vedno neobjavljenem Gradivu za historično topografijo Primorske pomišlja celo o cerkvi sv. Martina v Avčah pri Kanalu,²⁰ kar pa glede na oddaljenost Avč in na kontekst listine ne more priti v poštev. Edina omemba tolminske cerkve sv. Martina je v notarskem zapisu iz leta 1278, kjer se omenja »vicariam ecclesie sancti Martini de Tulmini«.²¹

Toda prav navedba v novo odkriti listini iz leta 1321, da bo most stal v bližini Modrejc, nam daje misliti, da kaže rešitev nejasnosti glede lokacije sv. Martina iskati v pisni pomoti. »Most nasproti sv. Martina« bi bil lahko kratko in malo »most nasproti sv. Mavra«, kasneje imenovan *Most pri sv. Luciji*, danes pa *Most na Soči*.²² Prav mogoče je, da je Bianchi pri prepisu listine napravil napako in napisal *s. Martinum* namesto *s. Maurum*, manj verjetno pa je, da bi to napako zagrešil že čedajski notar.²³ Most je stal na pomembni cesti, ki je povezovala Škofjo Loko (in širše gorenjsko zaledje) s Čedadom, v bližini današnjega Mosta na Soči v smeri Modrejc, kar sicer v dvomu domneva tudi Figliuolo. Kot prča vir iz leta 1572, je nedaleč stran pod cerkvijo sv. Mavra stala tudi baška mitnica (*bey Sannd Mauritzen Khirchen oberhalb des Aufschlags Vötsch*),²⁴ ki je prejela svoje ime

¹⁶ Figliuolo, O postavitvi, str. 212.

¹⁷ Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, str. 68.

¹⁸ Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 38.

¹⁹ Figliuolo, O postavitvi, str. 213.

²⁰ Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 38.

²¹ Prav tam.

²² Torkar, K vprašanju lokalizacije, str. 246.

²³ Žal tega ne moremo preveriti, ker je bil izvirnik listine menda uničen ob bombardiranju zavezniških letal proti koncu vojne (ustna informacija Draga Trpina).

²⁴ Gestrin, *Mitninske knjige*, str. 22. Baška mitnica torej ni stala v Bači pri Modreju, čeprav Gestrin na str. 59 v isti študiji govori o mitninski postaji blizu izliva Bače v Idrijco, kar je v protislovju s prejšnjo navedbo. Tudi Miha Kosi v knjigi *Potujoči srednji vek* umešča mitnico k izlivu Bače v Idrijco. O tem, da je mitnica stala blizu mostu čez Sočo pod cerkvijo



Boianov zemljevid ozemlja čedajskega kapitlja iz leta 1504 (kopijo hrani Tolminski muzej).

po dolini Bače, po kateri je potekala prej navedena trgovska pot.²⁵ Sestava članov nadzorne komisije potrjuje našo domnevo glede lokacije mostu: župan Štefan in Martin iz *Modrejc*, Martin in Andrej iz *Čiginja*, zapriseženec Florjan iz *Podmelca*. Kot priče se omenjajo še Martin, Matija, *Segna* (?) in Jurij, vsi iz *Modrejc*. Člani komisije in priče so bili namreč doma iz krajev, ki ležijo ob poti iz Baške doline skozi *Modrejce* proti *Čiginju* in naprej proti *Volčam* in *Kobaridu*. Stanje voznih poti in mostov na Tolminskem ob koncu srednjega veka je dobro dokumentirano na Boianovem zemljevidu iz leta 1504.²⁶ Tam, kjer naj bi stal most čez Sočo pri sv. Urhu, je vrisan le čoln, pri *Doljah* pa vodi cesta čez Sočo kar prek plitvin, brez mostu. Edini most čez Sočo v okolici Tolmina, ki je vrisan na zemljevidu, je tisti pri sv. Mavru. Prikazan je tudi most čez Tolminko in vozna pot med Tolminom in mostom pri sv. Mavru. Boianov zemljevid je odločilni dokaz, da je bil v srednjem veku most pri sv.

Mavru edini most čez Sočo v okolici Tolmina.

Zmotni zapis sv. *Martin* namesto sv. *Mavra* predstavlja, če je naše sklepanje pravilno, najstarejšo omembo cerkve sv. Mavra, saj je bila ta po dosedanjem vedenju prvič izpričana šele leta 1419.²⁷ Lahko bi rekli da predstavljata listini iz let 1321 in 1322 edinstveni krstni list naselbine, ki se je porodila šele dobrih tristo let pozneje.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ASPG – Archivio storico provinciale Gorizia
Urbari 32a

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv Graz
Numero delle ville sottoposte al Capitaneato di Tolmino.

sv. Mavra, priča tudi jožefinski vojaški zemljevid iz časa okoli leta 1780; gl. <http://mapire.eu/en/>.

²⁵ Pot je očitno tekla ob Bači in Idrijci, ne pa čez Hum in Ljubinj.

²⁶ Zemljevid ozemlja čedajskega kapitlja je narisal Eustachio Francesco Boiano, hrani ga Biblioteca Marziana v Benetkah, zasilno kopijo hrani Tolminski muzej. Izrez iz osrednjega dela s Tolminom je objavljen kot ilustracija v: Dolenc (odg. ur.), *Tolminski zbornik 1997*, str. 120.

²⁷ Trditev v *Enciklopediji Slovenije*, da se cerkev sv. Mavra omenja že v papeški buli leta 1192, ne ustreza dejstvu. Res pa je, da formulacija v tej listini (»cerkev v Volčah z njenimi kapelami«) dopušča sklepanje, da je med temi kapelami (podružnicami) bila tudi cerkev sv. Mavra (Svoljšak, Most na Soči, str. 223–224).

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

- Attems, Carlo Michele: *Vizitacijski zapisniki goriškega, tolminskega in devinskega arhidiakonata Goriške nadškofije 1750–1759*. Zv. 1. Gorizia: Istituto di storia sociale e religiosa, 1994.
- Bianchi, Giuseppe: *Documenti per la storia del Friuli dal 1317 al 1325*. Udine: O. Turchetto, 1844.
- Dolenc, Janez (odg. ur.): *Tolminski zbornik 1997*. Tretja knjiga. Tolmin: Občina Tolmin, 1997.
- Figliuolo, Bruno: O postavitvi lesenega mostu v okolici Tolmina. *Arhivi* 35, 2012, str. 209–214.
- Gestrin, Ferdo: *Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: SAZU, 1972.
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij: Primorska (Oglejski patriarhat, Tržaška škofija)*. Druga, predelana izdaja. Elektronska knjiga. Ljubljana: Viharnik, 2016.
- Höfler, Janez: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*. Ljubljana: Viharnik, 2013.
- Jakopin, Franc in dr.: *Slovenska krajevna imena*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985.
- Jožefinski vojaški zemljevid: *Historical Maps of the Habsburg Empire*. The First Military Survey (1763–1787), Österreichisches Staatsarchiv, spletni vir: <http://mapire.eu/en>.
- Kos, Milko: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*. Zv. 2[–3], *Urbarji Slovenskega Primorja*; 1. del. Ljubljana: SAZU, 1948.
- Kosi, Miha: *Potujoči srednji vek*. Ljubljana: Založba ZRC, 1998.
- Muznik, Anton: *Goriško podnebje*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete, Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, 2000.
- Nazzi, Faustino: *Storia religiosa della Slavia Friulana dalle origini al 1920*, spletni vir (<http://fauna31.wordpress.com/storia-religiosa-della-slavia-friulana-dalle-origini-al-1920/>).
- Poseben krajevni imenik za Primorje*. Na svetlo dala c. kr. statistična centralna komisija. Wien: Alfred Hölder, K. K. Hof- und Universitäts-Buchhändler, 1885.
- Rutar, Simon: *Zgodovina Tolminskega*. Gorica: J. Devetak, 1882.
- Svoljšak, Petra: Most na Soči. *Enciklopedija Slovenije*. Zv. 7: Marin–Nor. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993, str. 223–224.

Štih, Peter: Tolminsko gospostvo po urbarju iz leta 1598. *Goriški letnik* 11, 1984, str. 95–115.

Torkar, Silvo: K vprašanju lokalizacije novega mostu v okolici Tolmina leta 1322 in patrocinija sv. Martina. *Arhivi* 37, 2014, str. 245–247.

Trpin, Drago: Komentar prevajalca. *Arhivi* 35, 2012, str. 214.

Trpin, Drago: *Tolminska na začetku habsburške oblasti in njen urbar iz leta 1524*. Magistrsko delo. Nova Gorica, 2001 (rkp.).



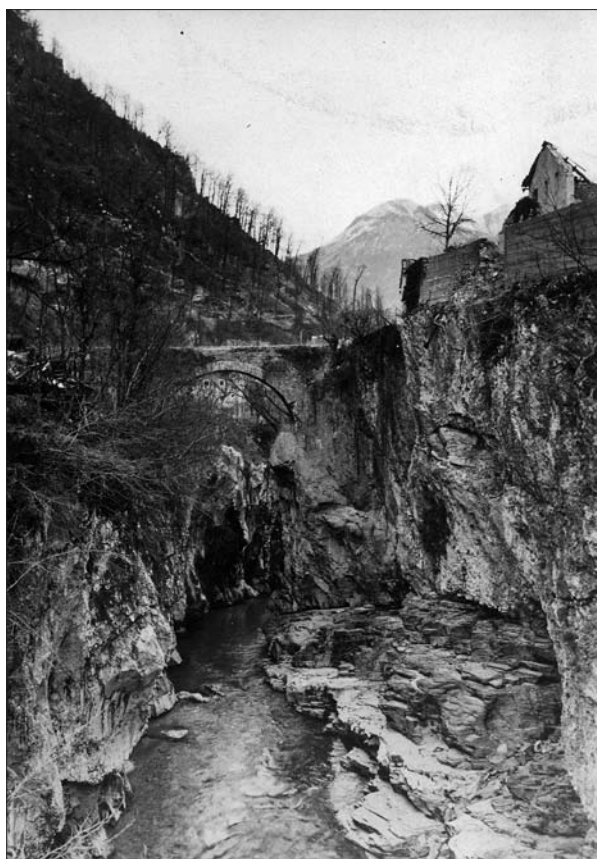
S U M M A R Y

The bridge that gave the name to Most na Soči

Contrary to the widely held belief, historical sources do not testify to the continuity of the settlement Most na Soči between Antiquity and the Early Modern Period. Two documents written in Latin in 1321 and 1322, respectively, which were found in the Udine/Videm archives, enabled the reconstruction of the circumstances and time at which the wooden bridge was built over the Soča River. However, with one of the documents containing a reference to the Church of St. Martin, they also caused confusion in determining the exact location of the bridge. The assumption that the said reference was due to a copying error made by historian Bianchi, who presumably wrote St. Martin instead of St. Maurus (the original document was destroyed during the war), in conjunction with the formulation in the second, recently discovered document, i.e., that the bridge stood near the village of Modreje, offers a most likely solution to the conundrum: it was most probably a bridge over the Soča River that stood beneath the Church of St. Maurus and gave the name to the subsequently established settlement, known as Most sv. Mavra or Most pri Sv. Luciji or Most na Soči. Another document speaking in favour of this theory is Boiano's map (1504) of the estate belonging to the cathedral chapter Cividale del Friuli in the Tolmin area, which demonstrates that Most na Soči near the Church of St. Maurus was the only medieval bridge over the Soča River in the vicinity of Tolmin.



Panoramska razglednica Mosta na Soči (foto Darjo Mohorič).



Most čez Sočo pred zajezitvijo, 1917/1918 (arhiv Miha Mlinarja).